

Zahradní trilogie

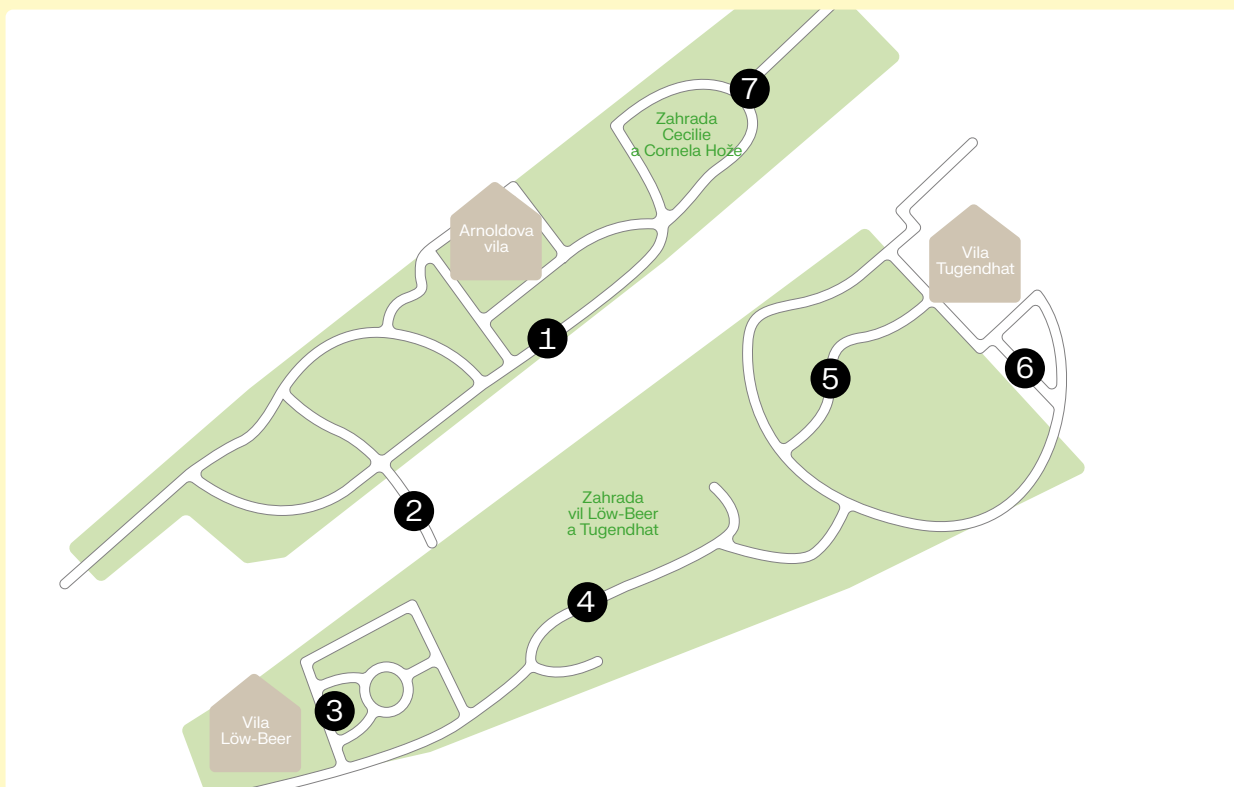

Vážení návštěvníci,

Vítejte na prohlídce, kterou pro vás připravilo Muzeum města Brna, správce vily Tugendhat a Arnoldovy vily, ve spolupráci s Muzeem Brněnska, které spravuje vilu Löw-Beer. Prohlídka Zahradní trilogie vás seznámí s historií a současností tří sousedících zahrad, které tyto vily obklopují.

TRASA A JEDNOTLIVÁ ZASTAVENÍ PROHLÍDKY

- 1 Prostranství před vstupem do Arnoldovy vily
- 2 V dolním kruhovém prostoru Arnoldovy vily
- 3 Kašna pod terasou vily Löw-Beer
- 4 Zahradní domek
- 5 Zahrada vily Tugendhat (u jerlínu)
- 6 Nároží vily Tugendhat (u květinových schodů a mlatové terasy – pod javorem)
- 7 Horní část zahrady Arnoldovy vily

Od okružní třídy k rozvoji rezidenčních čtvrtí

Díky propojení zahrad byla veřejnosti zpřístupněna rozsáhlá část největšího zeleného vnitrobloku v Brně. Tato situace zde nevznikla náhodou. Přestože je Brno oprávněně vnímáno jako jedno z center meziválečné moderní architektury, jeho proměna v moderní velkoměsto započala již v první polovině 19. století. V době hospodářského růstu se začalo s postupným bouráním hradebního opevnění a tvorbou nového urbanistického uspořádání s centrální okružní třídou po vzoru Vídně.

Dynamický stavební rozvoj reagoval zejména na prudký příliv obyvatelstva vyvolaný rozvojem průmyslu. Historické jádro procházelo rozsáhlou asanací [1] a architektonický výraz nových staveb ovládly pozdní historismus a secese rakouské a německé provenience, které vtiskly Brnu charakteristický výraz města 19. století „vídeňského typu“. Urbanistický rozvoj se však neomezoval pouze na prostor bezprostředně sousedící s vnitřním městem, ale pokračoval i v okrajovějších částech města, kde vznikala nová dělnická předměstí a rezidenční čtvrti.

Současně s budováním brněnské okružní třídy tak začala i urbanizace Černých Polí. V těchto místech, na svazích nad Lužáneckým parkem, byla v roce 1860 založena první vilová kolonie v Brně. Historický a stavební vývoj Černých Polí se však odlišuje od většiny ostatních předměstských čtvrtí Brna. Nebyla zde žádná ulice nebo vesnice, která by tvořila základ budoucí čtvrti, ale skutečně jen pole s tmavou barvou zeminy. Nejednalo se o úrodné černozemě, ale spíše o jílovité půdy, kudy procházely cesty spojující obce a předměstské čtvrtě Husovice, Zábrdovice, Horní Cejl či Královo Pole. Prostor mezi ulicemi Drobného a Černopolní byl ještě koncem 18. století osázen vinicemi a ovocnými sady; v průběhu 19. století pak prošel postupnou přeměnou inspirovanou parkovou úpravou Lužánek [2] a nakonec byl rozparcelován na soukromé zahrady, které plynule navazovaly na veřejnou zeleň.

První vily v této lokalitě navrhl brněnský stavitel a architekt Josef Arnold, zřejmě podle urbanistického konceptu Heinricha von Ferstela (1828–1883), jednoho z hlavních architektů vídeňské Ringstrasse. Příslušníci dobře situovaných podnikatelských vrstev úřednictva a inteligence vyhledávali klidné sezonní bydlení v nově vznikajících vilových čtvrtích. V letech 1860–1863 postupně vznikly vily: Kaiserova, Arnoldova, Giskrova a bratrů Adamčkových.

[1]

Tzv. Brněnská asanace (1896–1916)

Bourání starší zástavby, kdy bylo v historickém centru města strženo 238 domů a proraženy nové ulice — dnešní Rašínova a Květinářská.

[2]

Lužánky

Lužné louky při řece Ponávce spravovali jezuité jako užitnou a okrasnou zahradu. Po zrušení jezuitského řádu císař Josef II. zahradu věnoval městu (9. září 1786) a založil tak nejstarší veřejný park v českých zemích. Park, upravený ve francouzském stylu, se brzy stal vyhledávaným výletním cílem obyvatel Brna a místem, kde se konaly četné slavnosti. Od čtyřicátých let 19. století byl v souladu s módními trendy přeměněn na anglický přírodní park. V polovině 19. století získal reprezentační pavilon — novorenesanční kasino, postavené podle návrhu Ludwiga Förstera.

Na počátku 20. století pak doplnily zástavbu území činžovní domy v ulicích Antonína Slavíka a Helfertově a monumentální kompozice ulice Schodové. V období před první světovou válkou a poté až do konce třicátých let se Černá Pole stala díky individuální a družstevní rodinné výstavbě jednou z nejprestižnějších brněnských rezidenčních čtvrtí.

↓ Franz Richter, Pohled na Brno z vyhlídky v Lužánkách, 1827, litografie dodatečně kolorovaná, MuMB, inv. č. 2422

Vila suburbana a její zahrada

Druhým nejstarším objektem v nově vznikající vilové kolonii je dům, před kterým nyní stojíme. Tuto vilu nechal podle vlastního návrhu postavit v roce 1862 již zmíněný brněnský architekt německého původu Josef Arnold (1824–1887). Díky četným realizacím soukromých, a především veřejných staveb se Arnold řadí mezi nejvýznamnější postavy brněnské architektury druhé poloviny 19. století.

Josef Arnold s manželkou Katherine (1826–1900) bydleli po většinu roku v domě na dnešním Kolišti, kde se nacházela i Arnoldova stavební kancelář. Svoji vilu v Černých Polích však koncipoval jako tzv. vilu suburbanu, tedy příměstské bydlení určené k rekreaci.

Z doby Josefa Arnolda můžeme doložit hlavní komunikační osu zahrady, která vedla z ulice Drobného nahoru k vile. O existenci této „příjezdové cesty“ svědčí do dnešní doby vzrostlé lípy.

Ačkoliv se vila jmenuje po svém majiteli [3], současnou podobu získala rozšířením až v době posledních soukromých vlastníků, významných osobností brněnské židovské komunity, Cecilie (1864–1942) a Cornela Hože (1854–1936), kteří vilu obývali a využívali ji k celoročnímu bydlení v první polovině 20. století. Na jejich počest nese zahrada jméno Zahrada Cecilie a Cornela Hože. Současná úprava zahrady je výsledkem citlivé revitalizace, kterou realizovali významní zahradní architekti Kamila a Přemysl Krejčířikovi. Zahrada má navodit pouze atmosféru z tohoto období.

Zahrada v této době připomínala spíše anglický park s altány a besídkami se zahradním nábytkem. Anglická zahrada v městském prostředí je upravená verze krajinářského parku. Využívá prvky jako zakřivené cesty, menší vodní plochy, altány a pečlivě vybrané rostliny, aby vytvořila iluzi volné přírody uprostřed města. Přestože nemá rozlohu venkovských parků, zachovává si romantickou atmosféru a harmonické propojení architektury se zelení. Nejbližší okolí vily obklopovala skalka a květinové záhony. V rámci obnovy byly tyto prvky, typické pro zahradní umění 30. let 20. století, zachovány.

Od roku 1952 byla zahrada využívána mateřskou školou a byla i k tomuto účelu upravena. Současná podoba části zahrady s herními prvky k této historii odkazuje a nabízí tak prostor nejen pro odpočinek, ale i pro hru a zábavu dětí.

[3]

Vila nese jméno po prvním majiteli, který byl v tomto případě i jejím stavebníkem, architektem a stavitelem. Označení „po staviteli“ může být zavádějící, protože vily se obvykle pojmenovávají po stavebnících, nikoli po stavitelích nebo architektech (tedy těch, kdo stavbu realizovali).

Nyní v zahradě přibyly prvky nové, které do dobové atmosféry vnášejí možnost jejího současného využití návštěvníky. V horní části svahu byly pod ovocné stromy navrženy bohaté květinové záhony se sortimentem inspirovaným zahradou sousední vily Tugendhat. Konkrétně se zde opakuje přítomnost kosatců, denivek, aster a krásnooček. Velkorysá plocha pod vilou nabízí díky variabilnímu mobiliáři v podobě zahradních stolů a židlí pestrou škálu aktivit i odpočinku, navíc zde byl vytvořen kruhový prostor, který lépe pojme větší počet lidí při kulturních akcích.

V horní části, která byla zamýšlená jako „zásobovací“, byly kdysi pravděpodobně pěstovány užitkové rostliny a ovocné stromy. Z ovocných dřevin tu například i dnes můžete vidět jabloně, třešně a trnku. V současnosti jsou tu i některé okrasné rostliny, jako například růže, kaliny (podobné hortenziím), pustoryly (nepravý jasmín), keře weigeliie, bergénie, sasanky, několik druhů aster, kosatců, řebříčky, krásnoočka a náprstníky. Všechny druhy rostlin by měly být v budoucnu označeny cedulkami a využívány k edukaci o zahradě a její flóře. Mezi terasami a vilou je travnatá plocha a plocha v luční úpravě. Od jihovýchodní části (směrem k vile Tugendhat) až před vilu směrem k ulici Drobného se táhne okrasný záhon. [4]

Zahradní areál mezi vilami Löw-Beer, Tugendhat a Arnoldovou vilou představuje výjimečný příklad městského zeleného vnitrobloku, který v sobě spojuje historické, architektonické i přírodní hodnoty. Jeho formování započalo v roce 2004 úpravami zahrady vily Tugendhat a od té doby se postupně rozvíjel v jeden z nejrozsáhlejších souvislých zelených vnitrobloků ve městě Brně — a dokonce i ve střední Evropě.

Tento kompaktní, avšak rozmanitý prostor vyniká nejen svou rozlohou, ale i biologickou pestrostí. Je útočištěm pro řadu vzácných a chráněných druhů, jako je například orchidej okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*) či kriticky ohrožený střevlík Scheidlerův (*Carabus scheidleri*).

Návštěvník se mezi zahradami vil může plynule pohybovat a vnímat rozdílnost jejich kompozičních přístupů. Celek tak nabízí nejen vizuálně působivý zážitek, ale i jedinečný prostor pro reflexi kulturního a přírodního dědictví.

[4]

Přímo u ulice Drobného byl v 50. letech na pozemku vybudován obytný dům s orientačním číslem 26a. Vybudováním této stavby se změnila celistvost pozemku a výhled do města ze zahrady a z vily se značně omezil. Jako hlavní vstup na pozemek z ulice Drobného sloužil průjezd pod obytným domem. Současný přístup z ulice Drobného vznikl až po rekonstrukci zahrady.

Od Löw-Beerů k Tugendhatům

Příběh [5] trojice sousedících vil a jejich propojených zahrad je příběhem cílevědomě budované rodinné pospolitosti členů rodiny Löw-Beerů. Jako první se v brněnských Černých Polích usadila Cecilie, rozená Löw-Beerová, když spolu s manželem Cornelem Hožem v roce 1909 koupili Arnoldovu vilu. V roce 1913 ji následoval její bratr Alfred Löw-Beer, který pro svou rodinu koupil vilu dnes zvanou vila Löw-Beer (od dědiců Morize Fuhrmanna).

Alfreda patrně k přesunu z rodinné idyly ve Svitávce (kde se dvěma bratry obýval tzv. Velkou a Malou vilu v jednom areálu) vedla potřeba být blíže brněnským pobočkám rodinné firmy *Moses Löw-Beer*. [6] Právě kapitál této firmy umožnil budování rodinné komunity v Černých Polích.

Když se Alfred rozhodl přesunout rodinu ze Svitávky do Brna, hledal totéž, o co měl přesunem přijít: rodinnou pospolitost. Fuhrmannova vila v sousedství sestřiny Arnoldovy vily se mu musela jevit jako ideální řešení. A v roce 1928 tento koncept rodinného soužití dovršil, když své dceři Gretě daroval horní část zahrady, aby si zde s manželem Fritzem Tugendhatem mohla postavit vlastní dům.

Tyto vily tvoří výjimečný soubor staveb, který odráží architektonický vývoj i proměnu společnosti v průběhu téměř sedmdesáti let:

1. Arnoldova vila (1862), nejstarší z trojice, původně vznikla jako letní předměstské sídlo v duchu historismu. Její účel byl zpočátku rekreační. Na počátku 20. století (1909) prošla významnou přestavbou v duchu secese s geometrickými prvky, které lze chápat jako předzvěst stylu art deco. Tím se proměnila v plnohodnotné městské obydlí, přizpůsobené potřebám nové měšťanské vrstvy.
2. Vila Löw-Beer (1903–1904) představuje reprezentativní secesní sídlo. Její architektura spojuje kvalitní uměleckořemeslné provedení s technickým pokrokem — dům byl koncipován jako symbol společenské prestiže.
3. Vila Tugendhat (1929–1930), ikonická stavba evropské moderny, uzavírá vývoj této trojice radikálním příklonem k funkcionalismu. Stala se nejen luxusním domovem, ale i manifestem nového způsobu myšlení o prostoru, světle a bydlení vůbec.

[5]

Příběh zahrady před
příchodem rodiny Löw-Beer

Již v roce 1854 zakoupil celou parcelu, táhnoucí se od dnešní ulice Drobného až k Černopolní, majitel cihelny Anton Rüdiger Deycks. Vybudoval zde nejprve obydlí zahradníka (1860), později přibyly skleník a zahradní domek (1868). Roku 1903 získal zahradu od státní správy továrník Moriz Fuhrmann. V letech 1903–1904 si nechal na dolní hraně zahrady vystavět podle návrhu architekta Alexandra Neumanna vilu, doplněnou o samostatně stojící kočárovnu v horní části svahu.

[6]

Firma Moses Löw-Beer

Firmu založil ve 40. letech 19. století ve Svitávce Alfredův děd Moses Löw-Beer. Specializovala se na spřádání vlny a výrobu levných přízí a látek z recyklovaných textilií. Postupně rozšířila provoz o tkalcovny, barvírny a další úpravní a stala se jedním z největších vlnářských podniků monarchie. Produkce zahrnovala běžné textilie i kvalitní sukno pro armádu a export. Alfredův otec Max Löw-Beer firmu dále rozvinul a diverzifikoval — založil cukrovar a lihovar. Alfred jako představitel třetí generace vstupoval do již vysoce etablovaného podniku, který patřil k nejvýznamnějším v Rakousku-Uhersku.

Tyto vily jsou jedinečným svědectvím o kulturní a architektonické proměně Brna od historismu po avantgardu 20. století.

Prostor před domem byl pojat jako pravidelná symetrická kompozice s centrálně situovanou kašnou. Ke kašně se scházelo z terasy domu. V části blíže k nám rostou levandule a v květináčích jsou zasazené růže. V okrasném kruhovém záhonu před domem byste našli cibuloviny (krokusy, narcisy), pryšce, šantu nebo v létě echinaceu. Těsně u domu jsou z keřů zasazené růže a hortenzie a také jeden okrasný stromek, konkrétně magnolie.

Ve svahu těsně nad kašnou byla založena zahradní terasa s pergolami a dodnes dochovaným původním schodištěm. Dřevěné konstrukce pergol měly bílý nátěr a rostly na nich popínavé růže. Pergoly nejen že poskytovaly stín pro posezení, ale i opticky doplňovaly hmotu, přičemž propojovaly přírodní a architektonický rámec vily a její zahrady. U pergol byla zasazena dřevina s převislou korunou (pravděpodobně jilm).

Secesní zahrada s historickými kontexty, drobné zaniklé stavby v zahradách

Autora původní secesní zahrady vily Löw-Beer sice neznáme, avšak z historických snímků a map lze vyčíst její kompoziční záměr. Typické byly pro takovou zahradu asymetrické, přírodou inspirované linie, zakřivené cesty, dekorativní altány, pergoly, fontány a bohaté květinové výsadby. Dominantní prvek tvořila travnatá plocha lemovaná volně rostoucími stromy, které opticky oddělovaly zahradu od okolí. Jednoduché pískové cesty směřovaly k hornímu pozemku, kde později vznikl dům dcery Alfreda Löw-Beera Grety.

Revitalizace zahrady proběhla v roce 2013 podle návrhu Ing. Evy Damcové a zahrnovala terénní úpravy, výsadbu, obnovu cest, fontány, plotů i osvětlení. Cílem však nebyla historická rekonstrukce, ale přetvoření prostoru v přístupný městský park. Největší zásah do kompozice představovalo poválečné zřízení volejbalového hřiště, které změnilo charakter horní části pozemku. Rekonstrukce zachovala maximum původních dřevin, případně byly nahrazeny původními druhy (např. dub, javor, lípa). Mezi zajímavosti patří i lípa vysazená k výročí 100 let od založení republiky. Hranici mezi zahradami dnes tvoří tisý a lísky.

Dochoval se také zahradní domek [7] vily Löw-Beer, původně sloužící jako konírna a kočárovna, dnes přetvořený na kavárnu a výstavní prostor. Podobná provozní stavba se nacházela i v zahradě Arnoldovy vily, ta však byla při rekonstrukci zbourána. Postavena byla v roce 1895, kdy vilu vlastnila Albertina Antonie Lange, a nacházela se v dolní části pozemku. V 50. letech zde přibyla i přístavba mateřské školy, později rovněž odstraněná. Součástí zahrady býval také skleník, navržený Josefem Arnoldem roku 1863, určený k pěstování okrasných a užitkových rostlin. Dnes je již zaniklý.

Málo známým objektem zahrady vily Tugendhat byl zahradní altán, původně součást secesní zahrady Löw-Beer. Sloužil jako vyhlídka a estetický prvek, ale po darování horní parcely dceři Gretě ztratil funkci a v nové, funkcionalistické zahradní kompozici nenašel místo. Krátce po výstavbě vily Tugendhat byl odstraněn.

[7]

Architektem tohoto domku je rovněž Alexander Neumann, architekt vily Löw-Beer, dochovala se i plánová dokumentace z roku 1903 v Archivu města Brna.

Koncept „betonte Leere“

Pozemek, který dnes zahrnuje samostatné parcely vil Löw-Beer a Tugendhat [8], tvořil původně jeden územní celek. Tuto parcelu navštívil v roce 1928 na základě pozvání zadavatelů německý architekt Ludwig Mies van der Rohe (1886–1969). Jižně orientovaný svah poskytoval již v té době panoramatický výhled na dominanty města, rámovaný vzrostlými stromy zahrady vily Löw-Beer. V průhledech i dnes vidíme hrad Špilberk, katedrálu sv. Petra a Pavla nebo věže kostelů v historickém centru. Základním principem nového kompozičního řešení zahrady vily Tugendhat zůstalo citlivé začlenění těchto průhledů a pečlivé rozmístění solitérních stromů.

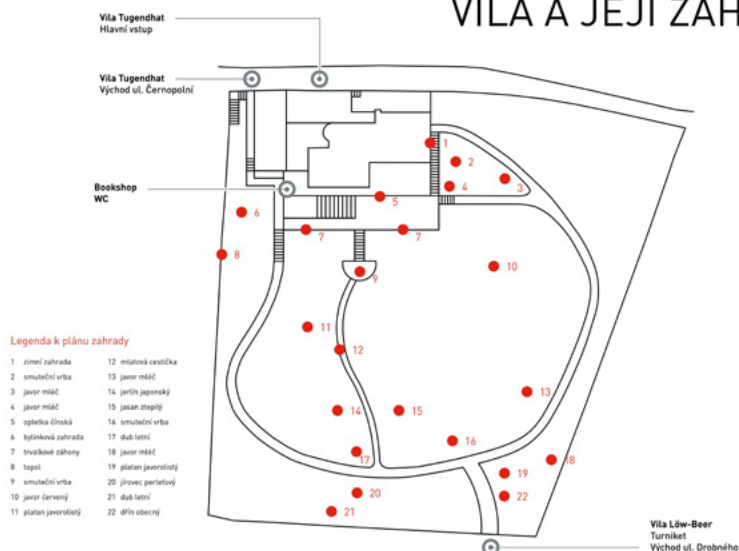
Mezi výrazné solitérní stromy patří javor červený a javor mléč, vlašský topol, převislý jasan ztepilý, dub letní, jírovec perleťový, dřín obecný a zejména rozložitý platan javorolistý.

[8]

Vila Tugendhat

byla postavena v letech 1929–1930 pro manžele Gretu a Fritze Tugendhatovy dle návrhu německého architekta Ludwiga Miese van der Rohe. Jedinečnost brněnské vily spočívá v její formální architektonické čistotě, zasazení do přírodního rámce a vzájemném prolínání prostor, ale i v technickém a konstrukčním řešení a užití ušlechtilých materiálů. Vila Tugendhat je nejen ikonickou stavbou v kontextu brněnské moderní výstavby, ale i magnum opus jejího architekta. Proto byla v roce 2001, jako jediná památka moderní architektury v České republice, zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO. V letech 2010–2012 prošla vila Tugendhat památkovou obnovou, která ji navrátila do její podoby v době jejího dokončení v roce 1930, včetně zahrady.

VILA A JEJÍ ZAHRADA

Plánek s výsadbou solitérních stromů v zahradě vily Tugendhat

Na snímku brněnského fotografa Jefa Kratochvíla z 26.8.1992 jedná Václav Klaus a Vladimír Mečiar ve vile Tugendhat o rozdělení Československa.

Pod platanem se pak nachází jerlín japonský [9], svědek jednání o rozdělení Československa. Fotografie Václava Klause a Vladimíra Mečiara, sedících pod tímto stromem na konci srpna 1992, obletěly téměř celý svět a jerlín se tak stal symbolem významného milníku v historii našeho státu.

V architektonické koncepci zaujímá zásadní místo smuteční vrba v prostoru půlkruhové terasy pod kamennými zídkami trvalejších záhonů. Strom stál na pozemku již před návrhem vily a jeho poloha byla v projektu záměrně respektována. Půlkruhová terasa, navržená kolem něj, osově koresponduje s půlkruhovou stěnou jídelního koutu v obytném prostoru.

Značný podíl na koncepci zahrady měla brněnská zahradní architektka Markéta Roderová-Müllerová (1898–1981), se kterou Mies navázal kontakt zřejmě díky realizační stavitelské firmě bratří Eislerových. Půdorys zahrady navrhla pod jeho vedením v duchu tzv. „zdůrazněné prázdnoty — betonte Leere“, kdy hlavním motivem byly záměrně neosázené velké travnaté plochy.

Cestní síť z 19. století zůstala zachována. Když se podíváte na její povrch, můžete si všimnout její typické okrové barvy. Ta není náhodná — jedná se o původní barevnost, která vychází z tradiční směsi dvou přírodních materiálů: jemného vápence z lomu Předklášteří a bratčického písku.

[9]

Jednání o rozdělení Československa

Strom byl vysazen ještě před stavbou vily Löw-Beer v roce 1897, kdy pozemky vlastnil c. k. erár. Dendrochronologický průzkum prokázal, že strom ve svém růstu nejvíce sílil v letech před 1. světovou válkou, výrazný pokles růstu zaznamenal v letech 1942–1943, a také v letech 1968–1969 a téměř stagnoval v letech 2010–2011, kdy byl ve svých 114 letech pokácen. Při procesu památkové obnovy vily Tugendhat a její zahrady byl nahrazen novým jedincem stejného druhu.

V českých zemích se jerlín japonský pěstuje od roku 1835 a setkáváme se s ním častěji v zámeckých parcích než v soukromých zahradách. Původní strom ze zahrady vily Tugendhat byl jedním z nejstarších v Evropě.

Tato barevnost je pro zahradu velmi důležitá. Harmonizuje s kameny použitými na květinových záhonech a především ladí s fasádou domu, která byla dobarvována šlemem právě z bratčického písku. Celý koncept pracuje s jednotnou barevnou paletou. V průběhu poválečných let zanikla cesta vedoucí středem travnatého pásu dolů kolem platanu a jerlínu a byla obnovena až v průběhu poslední památkové obnovy v letech 2010–2012.

Fasádu prvního nadzemního podlaží pokrývá popínavá opletka čínská [10], která nechává stavbu opticky splývat s okolní zelení a potlačuje její hmotu. Mies van der Rohe zdůrazňoval, že by „příroda měla žít vlastní život a neměli bychom ji rušit barevností našich domů a vnitřního zařízení (...) měli bychom se snažit spojit přírodu, domy a lidi ve vyšší jednotu.“ Tento dojem ještě posiluje celoplošné prosklení hlavního obytného prostoru, které zrcadlí okolní zeleň. Propojení interiéru s exteriérem však nebylo zamýšleno jen jako vizuální prvek. Zasunutím oken před onyxovou stěnou a před jídelním koutem do podlahy dokonce dochází k úplnému odstranění fyzické bariéry mezi domem a zahradou.

Při pohledu na dům ze spodní části zahrady tvoří optickou podnož domu rustikální suché zídky z volně ložených kamenů.

[10]

Opletka čínská

Jedná se o rychle rostoucí popínavou rostlinu z čeledi rdesnovitých, která během jedině sezóny vytvoří bohaté olistění a může dosáhnout výšky až 15 metrů. Právě proto bývá často využívána jako okrasná liána na pergolách, plotech nebo historických fasádách. Od června do října kvete drobnými bílými až narůžovělými květy, které rostlině dodávají jemný, dekorativní charakter.

Tři typy vnímání zahrady vily Tugendhat a prolínání interiéru s exteriérem

Stavbu obou domů od sebe sice dělí pouhých šedesát let, ale jedná se o zástupce dvou zcela rozdílných epoch. Na rozdíl od secesních křivek v ornamentu u rodičovské vily Löw-Beer je zahrada vily Tugendhat koncipována spíše jako volný přírodní prostor s květinami v čistých liniích a harmonických barvách.

Barevná kompozice trvalek na terase pod vilou, laděná do odstínů bílé, žluté a modré, je výsledkem návrhu krajinářských architektů Kamily a Přemysla Krejčířikových. Vzhledem k tomu, že dochované fotografie jsou černobílé, nebylo možné určit přesnou barevnost tehdejších rostlin. Volba druhů [11] vychází z citlivé interpretace historického kontextu i principů dobové zahradní estetiky. Trvalky jsou sesazeny tak, aby se jejich doba kvetení plynule střídala v průběhu sezony. Díky tomu se tato část zahrady každý měsíc dynamicky proměňuje a pokaždé nabízí jinou škálu kvetoucích rostlin.

V záhonech se objevují žlutá krásnoočka, pudrově růžové a modré kosatce, bílo-žluté astry, bílé sasanky, karmínově bílé orlíčky, bílé zvonky, horské chrpy, marunky, žluté pryšce, červeno-oranžové denivky, bílá vrbina, bílé máky východní, bílé plamenky, červeno-hnědý záplevák, žluté třapatky, bílé hlaváče, žlutý vlčí bob nebo modřenec.

Z boční strany trvalkových záhonů je situováno květinové schodiště, tzv. alpinárium, osázené skalničkami. Našli bychom tu žlutou svatolinu, bíle-růžové lomikameny, rozchodníky, huseník kavkazský, čistec vlnatý, tymián, modrou tařičku, bílé iberky, modré kosatce, plesnivce alpské.

Výjimku v květinovém sortimentu tvořily růže, které Greta Tugendhatová milovala a pěstovala je, přestože zde trpěly přemírou slunce. Ke kráse kvetoucích růží ve velkých plochách nebo pruzích kolem domu se v pozdějších rozhovorech často vracela. Na zahradní terasu se každé léto umísťovaly fíkovníky v květináčích, které poskytovaly ochranu před větrem a sluncem.

[11]

Trvalky

V záhonech se objevují žlutá krásnoočka, pudrově růžové a modré kosatce, bílo-žluté astry, bílé sasanky, karmínově bílé orlíčky, bílé zvonky, horské chrpy, marunky, žluté pryšce, červeno-oranžové denivky, bílá vrbina, bílé máky východní, bílé plamenky, červeno-hnědý záplevák, žluté třapatky, bílé hlaváče, žlutý vlčí bob nebo modřenec.

Čistota forem, která je tak typická pro modernismus, nebyla v případě zahrady vily Tugendhat jen estetickým gestem. Zahrada se skutečně stala obývaným prostorem [12], do něhož se vcházelo po velkorysém travertinovém schodišti přímo ze skleněného pokoje. Fotografie Fritze Tugendhata, na kterých unikátně zachytil nejen vilu, ale zejména život rodiny v domě a zahradě, byly důležitým vodítkem při obnově v letech 2010–2012.

Zimní zahrada

Těsné propojení domu a vegetace bylo završeno v interiéru zimní zahradou, která navazuje na hlavní obytný prostor. Dominantní je zde obdélné jezírko, kde rostly šáchory a lekníny.

Rostliny pěstované v zimní zahradě se během času měnily, ale jejich základní sortiment odpovídal tehdy běžným pokojovým rostlinám. Fritz Tugendhat [13] doplnil zimní zahradu o závěsné truhlíky s orchiděmi, které nebyly součástí koncepce Markéty Roderové-Müllerové. Z rostlin můžeme jmenovat například ledviník, mračňák, rajskou palmu, monsteru, kořenokvětku (aspidistriu), voděnku, kentii a toulitku.

Kuchyňská zahrádka

Bylinková zahrádka pod kuchyňským oknem záměrně navazovala na trakt pro služebnictvo. Najdeme zde dnes např. tymián, šalvěj, meduňku, levanduli, yzop, mátu, petrželku a oregano čili dobromysl.

Na horní terase můžete již z ulice zahlédnout dva druhy rostlin — vistárii a hortenzie s jednoduchým bílým květenstvím. Terasa byla dále doplněna květináči s okrasnými rostlinami.

[12]

Daniela Hammer-Tugendhat na základě vzpomínek své matky později zaznamenala: „Zahrada, do značné části ponechaná jako louka, nabízela malý ráj na hraní pro děti. (...) V zimě děti mohly sáňkovat a lyžovat až k domu prarodičů. Mohla tu být — pro tuto malou zámožnou rodinu — uskutečněna představa o svobodě, která byla pro Miese tak důležitá.“

[13]

Grete Tugendhat vzpomínala: „Můj muž si v zimní zahradě zařídil pravý skleník s kvetoucími rostlinami. Pohled přes zeleň ze skleníku na sníh venku byl nádherný.“

Současné využití vil a význam jejich unikátního umístění v přírodním a městském rámci

Při vstupu do horní části zahrady Arnoldovy vily můžeme zahlédnout část již zmiňovaného parku Lužánky. Dnes se Lužánky rozkládají pouze v rovinaté údolní nivě potoka Ponávky. Původně park pokračoval i ve svahu černopolního kopce, jímž stoupaly klikaté cesty k vyhlídkovému místu, tzv. belvederu v horní části dnešní Schodové ulice, kde se nacházel dřevěný letohrádek přenesený ze zahrady zábrdovického kláštera (zrušeného roku 1784). Ten měl být nahrazen zděným klasicistním altánem podle projektu Gottlieba Nigelliho, k jehož stavbě pravděpodobně již nedošlo.

Další vyhlídka na téže plošině byla situována dále na východ, do místa kolem křížení Černopolní a Helfertovy ulice, a chránila ji drobná stavba z poloviny 19. století, taktéž nazývaná Belveder. Patrně právě tato vyhlídková plošina (rámovaná dřevěnou pergolou) je zachycena na dvou kolorovaných kresbách Františka Richtera z let 1826 a 1828.

Návratem do zahrady Arnoldovy vily se symbolicky uzavírá okruh procházející třemi historickými zahradami, které dnes tvoří pozoruhodně provázaný městský vnitroblok — jedinečný svým rozsahem, kulturní hodnotou i ekologickým potenciálem. Idea propojení těchto zahrad však nevznikla současně s jejich prvotními úpravami, nýbrž až v rámci rekonstrukce Arnoldovy vily, kdy se začalo pracovat s širším koncepčním rámcem urbanistické návaznosti.

Jako první prošly obnovou zahrady vil Löw-Beer a Tugendhat. Vila Löw-Beer byla v roce 2012 revitalizována jako veřejný prostor se zachováním volného pohybu návštěvníků — ať již po zpevněných komunikacích nebo travnatých plochách. V ostrém kontrastu s tímto přístupem stojí obnova zahrady vily Tugendhat, která byla realizována na základě přísné vědecké metodiky s cílem co nejvěrnější rekonstrukce její původní podoby. Výsledkem je modelový příklad aplikace památkové obnovy v zahradní architektuře.

Zahrada Arnoldovy vily se k historické podobě vztahuje volně a interpretativně. Z původního návrhu byla dochována pouze cestní

sít, přičemž současná obnova pracovala s terénními úpravami a výběr rostlin byl inspirován kompozicí zahrady vily Tugendhat. Zvolený koncept tak propojuje historický kontext s novodobým využitím.

Do budoucna se počítá s rozšířením tohoto zahradního vnitrobloku o pozemek sousední Giskrovy vily, dnes sídla Ústavu geoniky AV ČR. Vznikne tak unikátní souvislý celek čtyř navazujících zahrad — Arnoldovy vily, vil Löw-Beer, Tugendhat a Giskrovy vily. Celý prostor tím získá nové významové roviny a stane se modelovým příkladem kulturně-krajinářské regenerace v městském prostředí.

Zahrada Arnoldovy vily bude doplněna výsadbou cibulovin, o rok později vzniknou na horních terasách tzv. patronační záhonky a zahradu obohatí také včelíny a čmelíny, které výrazně přispějí k místní biodiverzitě. V rámci koncepce Centra dialogu bude zahrada sloužit nejen jako prostor pro odpočinek, ale také jako místo pro činnost Muzea města Brna — s edukačními programy, sochařskými intervencemi mladých brněnských autorů a připravovanou částečně venkovní expozicí reflektující éru mateřské školy.

Děkujeme, že jste s námi prošli zahradní trilogii, která představuje výjimečný příklad historicky i koncepčně rozmanitého městského vnitrobloku. Věříme, že návštěva těchto prostor prohloubila vaše porozumění vztahu mezi architekturou, krajinou a kulturní pamětí. Každá z prezentovaných zahrad přináší jiný přístup k ochraně i současnému využití kulturního dědictví. Těšíme se, že se sem opět vrátíte — ať už za odpočinkem, vzděláním nebo inspirací. Na závěr prohlídky si vás dovoluujeme pozvat do kavárny umístěné do jedinečného prostředí Arnoldovy vily. Vilu také doporučujeme prozkoumat při komentované prohlídce, kdy navštívíte i věž s vyhlídkou na široké okolí včetně centra Brna. Doporučujeme navštívit rovněž další objekty Muzea města Brna, jako je hrad Špilberk nebo vila Wittal.

Poznejte Brno a všechny naše objekty

